https://doi.org/10.52505/filomod.2023.17.09
CZU:821.135.1-3(478).09

CONFIGURĂRI ALE REGIMULUI NARATIV LIRIC ÎN PROZA LUI ION DRUȚĂ. TIPARE CANONICE

Carolina GABURA

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2286-1683
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Proza lui Ion Druță întrunește, în mare măsură, tiparele canonice ale unui mod de expunere reprezentativ pentru proza românească, numit regim narativ liric. Multiplele configurări ale acestuia, datorate modului poetic de a vedea lumea, asociat unei viziuni artistice creatoare de halouri sensibilizatoare și tributare unei rostiri liricizate, plasează opera druțiană într-un domeniu unde epicul, lirismul și poeticitatea se interpătrund într-o armonie desăvârșită. Generat de imagini poetice expresive și sensibilizatoare, lirismul e menținut, local, de numeroase figuri sintactice, reunite în blocuri relativ simetrice, având, de multe ori, efect gradual. Corelarea ingenioasă a unităților imaginarului (imagini, stări, personaje) stimulează fluxul și refluxul lirismului, stocările și acumulările lui pe dimensiuni întinse ale narațiunii.

Cuvinte-cheie: regim narativ, poeticitate, lirism, perspectivă, figurativ, imaginar.

Configurations of the lyrical narrative regime in the prose of Ion Druta. Canonical prints

Abstract. Ion Druță's prose meets, to a large extent, the canonical distinctions of a representative mode of exposition for Romanian prose, called the lyrical narrative regime. Its multiple configurations, due to the poetic way of seeing the world, associated with an artistic vision that creates sensitizing halos and tribute to a lyrical utterance, place the Drutian work in a field where epic, lyricism and poetics intermingle in perfect harmony. Generated by expressive and sensitizing poetic images, the lyricism is maintained, locally, by numerous syntactic figures, gathered in relatively symmetrical blocks, often having a gradual effect. The ingenious correlation of the units of the imaginary (images, states, characters) stimulates the ebb and flow of lyricism, its storages and accumulations on extended dimensions of the narrative.

Keywords: narrative regime, poetics, lyricism, perspective, figurative, imaginary.

Înzestrat cu o certă vocație creatoare, Ion Druță învederează pregnante înrudiri cu o pleiadă de scriitori români, M. Sadoveanu, I. Teodoreanu, Z. Stancu ș.a. care, situându-și opera la granița epicului cu liricul și exploatând, în fond, aceleași

mijloace formale, au instituit un canon al prozei numite *proză poetică, poezia prozei*, *armonia prozei*, *poem în proză*, „sintagme cu sens labil, utilizate una în locul celeilalte și înconjurate în chip egal cu un halo de impreciziune" (Zamfir, 1981, p. 14). Modul dominant de expunere într-o astfel de proză este regimul narativ liric, înțeles ca mecanism de producere, intensificare, răspândire, distribuție a lirismului și a poeticității în narațiune.

După cum atestă practica narativă românească, în proza lirico-poetică deseori perspectiva narativă poetică se dovedește a fi o modalitate importantă de liricizare a regimurilor, mai cu seamă, a celor heterodiegetice. Inepuizabile resurse lirice ascunde perspectiva mitică, desigur, exclusiv în cazurile când ea se impune ca viziune de notabilă expresie poetică. Asimilată perspectivei narative, viziunea mitică, mai exact, cea mito-poetică, adeseori, se manifestă nu numai sporadic, ci și integral, la nivel de ansamblu, străbătând narațiunea în întregime și iradiind elementele ei principale. Prin diverse articulații cu elementele întregului pe care îl străbate, articulații, în esență paradigmatice, organizate într-un sistem coerent și semnificativ, grație unei regii eficiente, o atare viziune se referă, treptat, la o realitate imagistică, ce transgresează textul, deci la o realitate trans-textuală și, implicit, „trans-semnificativă" (Parfene, 1993, p. 53).

În romanul *Povara bunătății noastre* de I. Druță (ne referim la ultima variantă a romanului, apărută la Chișinău, ed. Cartier, 2012), naratorul, scrutând adâncimile trecutului și descifrând latențele spirituale ale tradițiilor străvechi, explorează, dintr-o perspectivă poetică, mitul spiritualității noastre. În incipit, naratorul prezintă o secvență descriptivă, expusă din perspectiva, numită „din spate", ceea ce îi permite să asimileze în discursul său aprecieri și trăiri ale personajului colectiv (nuielușenii), generate de „potopul cela alb", care venea „nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească" (Druță, 2012, p. 11). Neîncetata cădere a zăpezii anulează parcă istoricitatea timpului și izolează câmpia Sorocii de restul lumii, declanșând în trăitoriile ei emoții și simțiri ancestrale, intensificând impresia de primordial, de sacru și mister. Drept urmare, se înfiripă o atmosferă mitică, ce capătă pregnanță când naratorul introduce în acțiune un personaj semifantastic, Molda, supranumit „Marele Apărător al câmpiei", care semăna „ba cu un lup, ba cu un dulău voinic de munte, dar peste toate asemănările dăinuia ceva măreț, *nepământesc*" (Druță, 2012, p. 23). Asocierea „Marelui Apărător al câmpiei" cu Molda din străvechea legendă despre descălecatul Moldovei devine suportul unei autentice viziuni mitice asupra lumii evocate. Evoluarea în narațiune a acestui personaj, ce are rolul de referent poetic al legendei în cauză, asigură continuitatea și coerența viziunii mitice asupra Ciuturii. Înțelesurile dense și profunde ale acesteia se încheagă din convergența semantică a simbolurilor-cheie (Molda, pădurea, câmpia Sorocii, pământul ș.a.) în jurul cărora se structurează nucleele narative. Bineînțeles, simbolul Moldei deține o funcție prioritară în această scriere, dat fiind faptul că pe el se grefează viziunea mitică: Molda se referă la vechime, la istorie, care, netăgăduit, constituie un îndreptar moral pentru succesori. Episodul de la începutul romanului, în care

Molda apără câmpia Sorocii de violența lupilor, capătă, în această ordine de idei, semnificații simbolice. Lupii, în contextul de ansamblu al narațiunii, conotează răul, în genere, cu multiplele lui fațete. Proliferarea lui în existența comunității umane atrage, implacabil, după sine disoluția morală. Ravagiile lupilor în câmpia Sorocii îi descumpănesc pe plugari, îi „sărăcesc cu duhul" (Druță, 2012, p. 15), iar „Frica îl macină, îl stinge, îl prostește pe om, și cel care până mai demult le înfrunta ușor pe toate, acum, deodată, începe a se lăsa pe tânjală" (Druță, 2012, p. 16). Relatând despre confruntarea Moldei cu lupii, naratorul actualizează, prin referință la mitul ei, un model de comportament, demn de urmat, al strămoșilor noștri: ei nu se resemnau în fața răului desfigurator, ci îl înfruntau cu destoinicie, neadmițând destrămarea ființei și poluarea sufletului. Substanța acestei viziuni este lirică, ea fiind fluidizată și sensibilizată de fluctuația armonică a stărilor și sentimentelor comunicate (fascinație și amărăciune, neliniște și beatitudine, ironie și gravitate), care, implicit, sporește emotivitatea evocării și spunerii.

Lirismul viziunii și al narației în *Povara bunătății noastre* este susținut de mai multe digresiuni lirice, înglobate în expunerea evenimentelor. Criticul M. Dolgan, echivalând sinonimic digresiunea lirică cu „poemul" („micropoemul"), atrage atenția că, aplicând tehnica inserțiilor, „prozatorul își construiește în așa fel opera, încât firul să constituie doar un «pretext» pentru a închega structuri de factură lirică, având un caracter mai mult sau mai puțin independent" (Dolgan, 2004, p. 77). Într-adevăr, naratorul heterodiegetic imaginează adeseori situații de discurs, care îi servesc drept „pretext" pentru verbalizarea punctului său de vedere. În romanul *Povara bunătății noastre,* atare situații de discurs iau frecvent forma digresiunilor lirice, axate pe simboluri cu multiple conotații, cum e, bunăoară, fragmentul despre câmpia Sorocii, care aprofundează viziunea mito-poetică a naratorului:

„Câmpia Sorocii…

O fi fost cândva pe aici, cu mii de ani în urmă, o mare limpede și blândă. O fi secat încetul cu încetul, s-o fi călătorit prin alte părți, dar s-a dus, lăsând câmpiei moștenire mărețul chip al unor ape nesfârșite, cu valuri domol legănate.

O fi crescut pe aici, odată demult, păduri adânci și dese. Le-o fi ars vreun pojar, le-o fi pustiit vreo furtună, dar s-au tot dus, și numai adâncul pământului mai mustește un dor străbun după codrii de altădată, cercând în fiecare primăvară să lege un freamăt verde peste trupul său secătuit de secete.

S-or fi-nălțat pe aici, cândva, demult, un cârd de munți cu creste cărunte, răcorite sus, în albăstrimea cerului. Vremea i-o fi măcinat, cutremure mari de pământ le-o fi crăpat temeliile, dar s-au dus munții și numai păsările câmpiei tot rătăcesc zile întregi undeva sus, printre nouri, căutând piscurile mândre de altădată" (Druță, 2012, p. 90).

Alunecând pe undele reveriei, naratorul coboară într-un timp incert, anistoric (punctat de verbele la un trecut potențial: „o fi fost", „o fi crescut", „s-o fi-nălțat"), și descoperă formele din care s-a plămădit, pentru a dăinui peste veacuri, patria

noastră. Elementele spațialității (marea, pădurea, muntele) identifică niște esențe ale spiritualității arhaice: profunzimea cunoașterii (marea), cunoașterea sacrului (muntele), vitalitatea cunoașterii (pădurea). Trăirile naratorului, având drept resort psihologic admirația pentru spiritualitatea strămoșilor, dar și tristețea generată de faptul că multe dintre valorile ei au dispărut ireversibil în neantul istoriei, se revarsă în expresii metaforizate de un subtil rafinament artistic, menținând lirismul narației. Tensiunea lirică crește în partea a doua a descrierii, în care fascinația pentru splendorile naturii alternează cu meditația gravă despre destinul neamului. Nu întâmplător, digresiunea lirică despre câmpia Sorocii e situată după episodul despre incendiul ce a pârjolit Ciutura. Grație unei atare joncțiuni, Ciutura își extinde conotațiile, prefigurând, în viziunea mito-poetică a naratorului, o adevărară matrice a valorilor morale și spirituale, care ne-au rămas de la strămoși, valori ce nu au cedat timpului devastator. Focul a mistuit valorile materiale ale Ciuturii, dar, în ciuda acestui fapt, ea continuă să viseze, căci „vatra", matricea spirituală i-a rămas neatinsă. Focul nu le-a putut fura ciuturenilor cântecele, colindele, dragostea de viață și alte lucruri simple, cum ar fi: o zare rotundă de horboțică albastră, întinsuri largi, o gară cu patru plopi ș.a.

Viziunea mito-poetică din romanul *Povara bunătății noastre* își întregește considerabil substanța lirico-filozofică în secvența finală, unde se relatează despre moartea lui Onache Cărăbuș, un personaj „potențat de sacru, poetic și mitic" (Moraru, 2003, p. 57), ce întreține, prin solidarizarea existenței sale cu axiologia populară, flacăra demnității umane. Expunerea se menține într-un regim puternic liricizat, fapt datorat câtorva simboluri poetice nucleare (fluturii, focul), care contribuie la conturarea imaginii răscolitoare a sfârșitului inexorabil. Corespondențele sinestezice ale simbolurilor în cauză fac perceptibile trăiri și sentimente complexe, greu de transpus direct. Fascinația în fața morții (fluturii sunt frumoși), tristețea îndoliată (fluturii sunt negri), sentimentul fragilității existenței umane (fluturii sunt plăpânzi) – toate aceste asocieri emoțional-psihologice exprimă tentații ce se opun dorinței copleșitoare de a trăi (desemnate de simbolul focului), amplificate în preajma intrării în neant.

Cercetând proza lirico-poetică românească din secolul al XX-lea, constatăm că mai mulți autori de referință (M. Sadoveanu, G. Galaction, I. Teodoreanu, V. Ioviță ș.a.) folosesc diverse figuri semantice pentru liricizarea atitudinilor afective ale naratorului față de cele relatate. În opera lui I. Druță intruziunile în interioritatea personajelor, pe care și le permite naratorul heterodiegetic, în virtutea omniscienței asumate canonic, demonstrează că el vibrează în unison cu personajele și filtrează prin percepția sa trăirile lor polifonice. De cele mai multe ori, în expunerile sale rezumative, apelând la metafore, naratorul druțian tălmăcește cu imaginație atare trăiri, învăluind-le în lirismul său participativ: „Onache urcă încet malul pârâiașelor, iar *sufletul lui urcă din creangă în creangă, călătorind prin ciudatul pom al vieții, și, cum tot călătoreau ei tăcuți și îngânduraţi,* deodată se aude venind de undeva hăt de departe un dangăt de clopote" (Druță, 2012, p. 85). Alteori abundența elementelor

figurative condiționează acumulări emoțional-expresive, având capacitatea să rezoneze liric pe segmente narative, ce depășesc contextul figurat. Modalitățile acumulării cu finalitate lirică și de reverberație sunt extrem de diverse în proza druțiană. Printre cele mai răspândite, se consideră enumerarea unor determinative figurate cu caracter evaluativ care se precizează și se completează succesiv, având, de regulă, funcții de accentuare și de nuanțare a valorilor semantice și afective desemnate. R. Zafiu califică astfel de cuvinte evaluative afective drept mărci lingvistice ale subiectivității eului și ale enunțării (Zafiu, 2000, p. 248): „Apoi iată că după o vară fierbinte și secetoasă, a căzut o toamnă *blândă, caldă, visătoare*" (Druță, 1990, p. 171); „Glasul ei, *sunător și vesel,* acum tremura la fiece suflare, gata să se frângă" (Druță, 2012, p. 160), „În ciuda acestei lichidări, pe același loc, din aceeași stâncă, cum a răsărit, așa și crește, zi de zi, an de an − străvechea noastră mănăstire. *Mândră, senină, frumoasă…* (Druță, 1989, p. 286). Capacitatea de reverberare lirică a determinativelor figurate este intensificată, adeseori, de reluarea și de dispunerea lor simetrică, așa cum e în următorul fragment din romanul *Clopotnița* de I. Druță: „*Un glas gingaș*, de femeie, continua să-l tulbure […]. Era *un glas tăinuit și dulce, un glas cu unduiri îndepărtate de clopot,* un glas ce venise pentru a-i lua tot ce-a avut, dăruindu-l cu ceea ce are" (Druță, 1990, p. 377).

În proza lui I. Druță, se reține și alte tipuri de construcții enumerative simetrice, între care cele comparative, ce degajă unde lirice de veritabilă tensiune artistică. Dispunerea în „evantai" a comparanților ce se referă la același termen comparat este în proza druțiană modalitate prioritară de dezvoltare a lirismului în trepte, caz frecvent în așa-zisele pauze, susținute de variate descrieri: „Avea clopotul cela un sunet *curat ca lacrima, tulburător precum lacrima, frumos cum sunt frumoase lacrimile bucuriei*…" (Druță, 1990, p. 356); „Avea ceva *frumos ca cerul, senin ca cerul, veșnic ca cerul* cântarea copiilor în plină iarnă la geamul unei case" (Druță, 2012*,* p. 548).

Considerabile disponibilități de liricizare a discursului druțian relevă în opera lui I. Druță metaforele-dublete, care, aflându-se în relații de sinonimie, se referă la un termen regent comun, și, drept urmare, îl reliefează, mărindu-i efluviile lirice emanate. Exemple concludente, în acest sens, putem găsi în episodul cu macii roșii din *Povara bunătății noastre*: „În fața lui se legăna un câmp larg, *scăldat în sânge* – șaizeci și ceva de hectare, cât vezi cu ochii, *erau numai foc și pară.* Înfloriseră macii. […] Se repezea câte o boare de vânt, legănând flăcările acestui câmp *cu creste roșii, călite.* Șaizeci de hectare, șaizeci de *minuni* clădite din bulgării acestui pământ, șaizeci de *valuri plămădite din gămălii de jăratec*" (Druță, 2012, p. 209). Fiind redundante, dubletele metaforice evidențiate în fragmentul respectiv, atribuie termenului regent, (simbolului *macilor*), expresivitate cromatică, dar și afectivă, sintetizând trăiri, ce concretizează admirația față de vitalitatea naturii, față de manifestările ei exuberante, impetuoase. Astfel de sensuri, simbolice, ale macilor se conturează datorită perpetuării semului „foc", cuprins de majoritatea metaforelor-dublete. O mare capacitate de sensibilizare și de liricizare vădesc

analogiile − expresii explicative, care acordă valoare afectivă cuvântului/enunțului pe lângă care sunt situate. Prin mijlocirea analogiilor, naratorul își individualizează personajul, reliefându-i emoțiile: „Păreau *un basm, o vrajă, un descântec* părea câmpul cela de maci înfloriți, și cum te prindea în mrejele sale, nu mai puteai scăpa" (Druță, 2012, p. 209).

În proza lirico-poetică a unor scriitori, precum M. Sadoveanu, Z. Stancu, V. Ioviță, D. Matcovschi ș.a., se observă tendința de subordonare a sintaxei poetice (Dufrenne, 1971, p. 77) regimului narativ, adoptat de povestitor, ce permite difuzia locală a lirismului în narațiune. Faptul e posibil datorită utilizării diverselor figuri sintactice, cele mai frecvente fiind cele de repetiție. Se știe că funcțiile acesteia, potrivit cercetătorilor (Bousono, 1975, p. 267), (Lodge, 1998, p. 95), (Țau, 2007, p. 58) sunt diverse: de a intensifica, de a accentua o semnificație, un sentiment etc. Recurgând la tipuri diferite de repetiție, naratorul druțian lasă urme ale afectivității sale, bineînțeles, convenționale, în discurs, simulând o identitate lirică. În acest scop, sunt exploatate un șir de strategii, menite să-i liricizeze regimul expunerii. Una dintre acestea este folosirea anaforei, care, prin poziția ei privilegiată, la începutul enunțului, contribuie la acumularea de energii, implicând o intonație „încordată" și o tensionare a discursului. În proza lui I. Druță, putem observa organizarea determinativelor cu valoare metaforică în jurul cuvintelor reluate anaforic, închipuind niște volute lirice, care imprimă discursului cadențe poetice, transformând atare secvențe în micropoeme: „*Țarina* era cea mai mare dragoste a lui Cărăbuș, era cel mai frumos cântec al lui, era cartea pe care el o citea ca pe o evanghelie, cu mare luare-aminte, cuvânt cu cuvânt. *Țarina* era marea lui durere, căci, cu cât mai mult se înfundau el în ea, și ea în el, cu atât mai puțin îi înțelegea tainele. *Țarina* era o muierușcă ce-l tot purta cu făgăduielile și-l făcea să-i poarte dorul o iarnă întreagă, o iarnă lungă cât un veac" (Druță, 2012, p. 220). Recurența în poziție-cheie a cuvântului „țarina" îi asigură în context relief simbolic, iar determinativele metaforizate difuzează un val de lirism contemplativ care sensibilizează viziunea naratorului. În romanul *Clopotnița*, descoperim cazuri când cuvântul anaforic se golește de sens în cursul reluărilor succesive, accentul semantic deplasându-se spre restul enunțului, spre elementele figurative care, prin poeticitatea lor, prin densitatea lor emoțională, propagă în discurs unde de lirism: „O *privea* noaptea, *abia mijind pe cerul siniliu*; o *privea* ziua-n amiaza mare, când cerul era senin și *soarele curgea valuri* pe acoperișul ei țuguiat; o *privea topindu-se în amurg*" (Druță, 1990, p. 349). O contribuție însemnată la liricizarea spunerii naratorului druțian îl au reluările, în poziție finală, ale ultimului lexem ori ale sintagmelor din enunț, ele prezentându-se drept niște prelungiri menite să proiecteze în halou stările afective ale personajului, sensibilizând nu doar imaginea acestuia, ci și expunerea propriu-zisă. În preambulul romanului *Frunze de dor*, invocația retorică „Doamne, Doamne, Doamne", reluată în refren la sfârșitul câtorva alineate și substituită la final cu alta „Of, bade Gheorghe, bade Gheorghe", punctează un dialog imaginar între eroina principală Rusanda și interlocutorii ei. Totodată, aceste invocații fac aluzie la variate trăiri afective, intensificate de reluarea lor în ecou.

După cum se atestă în scrierile epice cu regim narativ liric a lui M. Sadoveanu, G. Meniuc, C. Aitmatov, naratorul dirijează fluxul și refluxul lirismului, recurgând la strategii ce țin de sintaxa imaginarului, strategii ce permit stocările, acumulările, fluidizarea lui pe dimensiuni întinse ale narațiunii. În această ordine de idei, printre strategiile predilecte ale naratorului druțian menționăm organizarea circulară a imaginilor-cheie (*Povara bunătății noastre*), reluarea la distanță a anumitor unități lexicale și sintactice în urma căreia se articulează imagini simbolice, iradiind semnificații, dar și emoții, stări, care se propulsează în valuri (*Toiagul păstoriei*, *Biserica albă*); asocierea descrierilor peisagistice cu lumea lăuntrică a personajului (*Frunze de dor*) – toate contribuind la menținerea dinamicii lirismului în narațiune.

Or, după cum am văzut, proza lui I. Druță, întrunește, în mare măsură, tiparele canonice ale regimului narativ liric din proza poetică românească. Multiplele configurări ale acestuia, datorate poeticității viziunii artistice, rostirii liricizate, fluxului și refluxului lirismului, supravegheate de sintaxa imaginarului, demonstrează virtuozitatea cu care naratorul druțian valorifică virtuțile acestui mod de expunere reprezentativ pentru proza românească, evidențiind o armonie desăvârșită dintre gândire, simțire și spunere.

Referințe bibliografice:

BOUSONO, Carlos. *Teoria expresiei poetice*. București: Editura Univers, 1975.

DOLGAN, Mihail. Poeticul − principiu artistic capital al esteticii druțiene. În: *Opera lui Ion Druță: Univers artistic, spiritual, filozofic.* Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2004, p. 68-83.

DRUȚĂ, Ion. *Povara bunătății noastre*. Chișinău: Editura Cartier, 2012.

DRUȚĂ, Ion. *Scrieri*. Vol. I. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1989.

DRUȚĂ, Ion. *Scrieri.* Vol. III. *Biserica albă*. *Clopotnița*. Chișinău: Editura Hyperion, 1990.

DUFRENNE, Mikel. *Poeticul*. Cuvânt înainte și trad. de Ion Pascadi. București: Editura Univers, 1971.

LODGE, David. *Limbajul romanului*. București: Editura Univers, 1998.

MORARU, Anatol. Povara verbului mioritic sau balada unui personaj înrudit? În: *Orientări artistice și stilistice în literatura contemporană.* (Coord. M. Dolgan). Vol. II. Chișinău, 2003, p. 53-66.

PARFENE, Constantin. *Teorie și analiză literară. Ghid practic*. București: Editura Editura științifică, 1993.

ZAFIU, Rodica. *Narațiune și poezie*. București: Editura BIC ALL, 2000.

ZAMFIR, Mihai. *Poemul românesc în proză*. București: Editura Minerva, 1981.

ȚAU, Elena. *Limbajul operei literare*. Chișinău: CEP, 2007.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.16.06.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B.P.-Hasdeu” al USM.